7. UNFCCC kotibiyati. Taraqqiyotni ko‘p tomonlama ko‘rib chiqish jarayonining uchinchi sessiyasi (FMCP3): O‘zbekistonga berilgan savollar va O‘zbekiston javoblari to‘plami (“FMCP3 Uzbekistan Q&A”). – Bonn: Yordamchi organlarning 64-sessiyasi (SB64), 2026.
8. Daryo.uz. Uzbekistan doubles solar and wind power generation in 2025. – 2026, 5 January.
9. Kun.uz. Renewables help Uzbekistan cut gas use and emissions. – 2026, 5 January.
10. Qazaq Green. Uzbekistan aims to raise renewable energy share to 54% by 2030. – 2025, 27 November.
11. Qazaq Green. Renewable output in Uzbekistan hits 10 TWh. – 2025, 10 December.
12. Central Asia Climate Portal. Uzbekistan plans to add over 3,300 MW of new renewable energy capacity in 2026. – 2026.
13. Interfax. Uzbekistan plans to commission 3300 MW of wind power capacity in Karakalpakstan by 2030. – 2026, 21 September.

YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA XIZMATLAR SOHASINI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARI: XORIJ TAJRIBASI VA O‘ZBEKISTON UCHUN XULOSALAR

Aliqulova Laylo Ziyadin qizi
O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali, Axborot resurs markazi direktori
aliqulovalaylo@gmail.com

Annotatsiya. Tezisda yashil iqtisodiyotga o‘tishda xizmatlar sohasini davlat tomonidan tartibga solish vositalari tasniflangan, Yevropa Ittifoqi tajribasi O‘zbekistonning amaldagi me’yoriy hujjatlari bilan solishtirilgan. O‘zbekistonda tartibga solish asosan energetika va sanoatga qaratilgani, xizmatlar sohasi esa milliy taksonomiyada faqat transport, ekoturizm va binolar orqali qamralgani ko‘rsatilgan. Shu asosda to‘rtta xulosa berilgan.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, xizmatlar sohasi, davlat tomonidan tartibga solish, yashil taksonomiya, uglerod narxi, xorij tajribasi.

Kirish

Yashil iqtisodiyot haqidagi munozaralarda asosiy e’tibor odatda energetika va sanoatga qaratiladi, chunki chiqindilarning katta qismi shu tarmoqlarda paydo bo‘ladi. Xizmatlar sohasi esa “toza” tarmoq sifatida chetda qoladi. Bu yondashuv to‘liq emas: transport, savdo, turizm, umumiy ovqatlanish va kommunal xizmatlar energiya, suv va yoqilg‘ining yirik iste’molchisi hisoblanadi, binolarni isitish va sovitish esa xizmatlar sohasi faoliyatining ajralmas qismidir. Shu sababli xizmatlarni tartibga solish mexanizmlarisiz yashil o‘tish to‘liq bo‘lmaydi.

Tezisning maqsadi — xizmatlar sohasiga nisbatan qo‘llaniladigan davlat tartibga solish vositalarini xorij tajribasi asosida tasniflash va O‘zbekistonning amaldagi hujjatlarida ularning qay darajada aks etganini aniqlash.

Usul va manbalar

Tadqiqot hujjatlarni qiyosiy tahlil qilishga asoslangan. O‘zbekiston bo‘yicha 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son qaror va milliy yashil taksonomiya mazmuni huquqiy axborot nashrlari orqali o‘rganildi [1; 2]. Yevropa Ittifoqi bo‘yicha binolar va avtomobil transporti uchun chiqindilar savdosi tizimi (ETS2) haqidagi ma’lumot xalqaro ixtisoslashgan manbadan olindi [3]. Hujjatlarning to‘liq rasmiy matnlari ochilmagan, miqdoriy baholash o‘tkazilmagan; xulosalar hujjatlar mazmunining sharhiga tayanadi.

Tartibga solish vositalari va xorij tajribasi

Xizmatlar sohasiga ta’sir qiluvchi vositalarni uch guruhga ajratish mumkin. Birinchisi — ma’muriy vositalar: standartlar, me’yorlar, sertifikatlash (masalan, binolarning energiya samaradorligi talablari). Ikkinchisi — iqtisodiy vositalar: uglerod narxi, soliq va subsidiyalar, imtiyozli moliyalashtirish. Uchinchisi — axborot vositalari: taksonomiya, hisobot va oshkoralik talablari, ular investor va iste’molchiga qaysi faoliyat “yashil” ekanini ko‘rsatadi.

Yevropa Ittifoqida bu uch guruh birgalikda qo‘llaniladi. Barqaror faoliyat turlarini tasniflovchi taksonomiya moliya xizmatlari uchun yagona mezon vazifasini bajaradi [4]. Iqtisodiy vosita sifatida binolar va avtomobil transporti yoqilg‘isini qamrovchi alohida chiqindilar savdosi tizimi (ETS2) joriy etilmoqda. E’tiborli jihati shundaki, uning boshlanishi bir yilga, 2028-yil 1-yanvarga kechiktirildi; bu o‘zgarish 2026-yil 5-martda rasman qabul qilingan [3]. Kechiktirish shuni ko‘rsatadiki, aholi va kichik xizmat korxonalari bevosita to‘laydigan uglerod narxi ijtimoiy jihatdan nozik masala bo‘lib, uni joriy etish bosqichma-bosqichlik va kompensatsiya choralarini talab qiladi.

O‘zbekistondagi holat

PQ-436-son qaror 2030-yilgacha bo‘lgan maqsadlarni belgilaydi: tiklanuvchi manbalar quvvatini 15 GVt ga yetkazish va ularning elektr ishlab chiqarishdagi ulushini 30 foizdan oshirish, sanoatda energiya samaradorligini kamida 20 foizga ko‘tarish, yalpi ichki mahsulot birligiga energiya sarfini 30 foizga kamaytirish, qattiq maishiy chiqindilarni qayta ishlash darajasini 65 foizdan oshirish [1]. Qaror yashil sertifikatlar tizimi hamda issiqxona gazlari bo‘yicha monitoring, hisobot va tekshiruv tizimini ham nazarda tutadi [1]. Ko‘rinib turibdiki, maqsadli ko‘rsatkichlarning aksariyati energetika va sanoatga tegishli; xizmatlar sohasi uchun alohida ko‘rsatkich berilmagan.

Milliy yashil taksonomiya yetti toifani o‘z ichiga oladi: suv va xomashyodan samarali foydalanish; havo va tuproq sifatini yaxshilash; barqaror qishloq va o‘rmon xo‘jaligi hamda ekoturizm; yashil transport; energiya samaradorligi; tiklanuvchi energiya; yashil binolar. Taksonomiya davlat moliyaviy ko‘magidan foydalanuvchi tadbirkorlik sub’ektlari va yashil obligatsiya yoki kreditlar hisobidan moliyalashtiriladigan loyihalarga nisbatan qo‘llaniladi [2]. Demak, xizmatlar sohasi taksonomiyada faqat transport, ekoturizm va binolar orqali qamralgan; savdo,

umumiy ovqatlanish, mehmonxona, axborot va moliya xizmatlari alohida tilga olinmagan (1-jadval).

1-jadval.

Xizmatlar sohasiga tegishli tartibga solish vositalarining qiyosi

Vosita guruhi	Yevropa Ittifoqi	O‘zbekiston
Axborot (tasnif)	Barqaror faoliyat taksonomiyasi [4]	Yetti toifali milliy taksonomiya; xizmatlar transport, ekoturizm va binolar orqali [2]
Iqtisodiy (narx)	Binolar va avtotransport uchun ETS2, 2028-yildan [3]	Xizmatlar uchun uglerod narxi nazarda tutilmagan; yashil sertifikatlar tizimi [1]
Maqsadli ko‘rsatkichlar	Tezisda ko‘rilmagan	Asosan energetika va sanoat; xizmatlar uchun alohida ko‘rsatkich yo‘q [1]

Manba: [1–4] asosida muallif tuzgan.

O‘zbekiston uchun xulosalar

Birinchidan, taksonomiyani xizmat turlari bo‘yicha kengaytirish maqsadga muvofiq: mehmonxona, savdo, umumiy ovqatlanish va axborot xizmatlari uchun “yashil” mezonlar (energiya va suv sarfi, chiqindini saralash) belgilansa, bu tarmoqlar ham yashil kredit va obligatsiyalardan foydalana oladi.

Ikkinchidan, xizmatlar sohasi uchun alohida maqsadli ko‘rsatkichlar kerak. Hozirgi ko‘rsatkichlar tarmoqning hissasini ko‘rsatmaydi, shu sababli uning yashil o‘tishdagi siljishini baholab bo‘lmaydi.

Uchinchidan, iqtisodiy vositalarni joriy etishda bosqichma-bosqichlik zarur. Yevropa Ittifoqida ETS2 ning kechiktirilishi ko‘rsatganidek, aholi va kichik korxonalarga tushadigan narx yuki oldindan hisobga olinmasa, vosita siyosiy qarshilikka uchraydi. O‘zbekistonda avval rag‘batlantiruvchi vositalar (imtiyozli moliyalashtirish, sertifikatlash), keyin esa majburiy talablar qo‘llanishi maqsadga muvofiq ko‘rinadi.

To‘rtinchidan, kuzatuv tizimi xizmatlarni ham qamrashi lozim: energiya va suv iste’moli bo‘yicha tarmoq kesimidagi ochiq statistika bo‘lmasa, tartibga solish samarasini o‘lchash imkoni bo‘lmaydi.

Xulosa

O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tishning me’yoriy asosi yaratilgan, ammo u asosan energetika va sanoatga yo‘naltirilgan. Xizmatlar sohasi taksonomiyada qisman qamralgan va alohida maqsadli ko‘rsatkichlarga ega emas. Xorij tajribasi tasnif, narx va axborot vositalarini birga qo‘llash hamda ijtimoiy ta’sirni hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi. Xulosalar hujjatlar sharhiga tayanadi; ularni rasmiy matnlar va tarmoq statistikasi bilan tekshirish keyingi tadqiqot vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son qarori (2030-yilgacha yashil iqtisodiyotga o‘tishga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish chora-tadbirlari). Sharh:

https://www.norma.uz/uz/qonunchilikda_yangi/uzbekiston_qanday_qilib_yashil_iqtisodietga_utadi
2. Milliy yashil iqtisodiyot taksonomiyasi (Vazirlar Mahkamasining 2023-yildagi 561-son qarori; raqami va sanasi rasmiy matndan tekshirilmagan). Sharh: https://www.spot.uz/oz/2023/10/31/green-economy-taxonomy/
3. International Carbon Action Partnership. EU reaches agreement on 2040 climate target, postpones ETS 2 by one year. https://icapcarbonaction.com/en/news/eu-reaches-agreement-2040-climate-target-postpones-ets-2-one-year
4. Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment.

O‘ZBEKISTONDA BALIQCHILIKNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB AHAMIYATI

Saydaliyev Abrorxon Sobir o‘g‘li
O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali iqtisodiyot yo‘nalishi 333-25 guruh talabasi
Email:abrorsaydaliyev007@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekistonda baliqchilikni rivojlantirishning hozirgi holati, iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati, mavjud muammolar hamda istiqboldagi vazifalar tahlil qilingan. Mamlakatda baliq yetishtirish hajmini oshirish, suv resurslaridan samarali foydalanish, intensiv akvakultura texnologiyalarini joriy etish, baliq ozuqasi va chavoqlari bazasini mustahkamlash masalalariga e’tibor qaratilgan. Shuningdek, 2025-yil yakunlari bo‘yicha baliq ovlash hajmi va 2026–2027-yillarga belgilangan davlat maqsadlari asosida sohaning rivojlanish istiqbollari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: baliqchilik, akvakultura, baliq yetishtirish, suv resurslari, oziq-ovqat xavfsizligi, intensiv texnologiya, baliq ozuqasi, baliq chavoqlari, ekologiya, innovatsiya.

KIRISH

Bugungi kunda oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash dunyoning ko‘plab mamlakatlari qatori O‘zbekiston uchun ham muhim strategik vazifalardan biridir. Aholi sonining ortishi, oziq-ovqat mahsulotlariga talabning ko‘payishi, tabiiy resurslarning cheklanganligi qishloq xo‘jaligida mavjud imkoniyatlardan yanada samarali foydalanishni talab qilmoqda. Ana shunday istiqbolli yo‘nalishlardan biri baliqchilik hisoblanadi.

Baliqchilik aholini sifatli oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta’minlash bilan birga, qishloq joylarda yangi ish o‘rinlari yaratish, tadbirkorlikni rivojlantirish va suv resurslaridan iqtisodiy jihatdan samarali foydalanish imkonini beradi. Baliq mahsulotlari inson organizmi uchun zarur bo‘lgan oqsil va boshqa oziq moddalarining muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Shu sababli mamlakatda baliq